

MATT CVETIČ KÜLÖNLEGES ESETE

Wheeling, Nyugat-Virginiának ez a meglehetősen halott városa 1950. február 9-én csodálatos módon feltámadt, amikor a Republikánus Nők Klubjában felszólalt Joseph McCarthy wisconsini szenátor, hogy a hidegháborús paranoia és a kommunista-ellenes hisztéria kellős közepén ezt mondja: „A birtokomban van egy 205 nevet tartalmazó lista, akiről a külügyminiszter tudja, hogy a kommunista párt tagjai, ugyanakkor még mindig befolyásolják és alakítják a külügyminisztérium politikáját!” Bumm! Amerikát megrengette az elszörnyedés. Egy nappal korábban senki nem ismerte McCarthyt – egy nap múlva már mindenki tudta, ki ő. És mivel egyesek azt rótták föl neki, hogy ez csak amolyan választási trükk, február 20-án maratoni, hatórás beszédet tartott a szenátusban, amelyben azt bizonygatta, hogy Amerikát és a Truman-adminisztrációt átszövi a kommunizmus. A paranoiát, a hisztériát és a demagógiát bevitte az emberek házába. A beszéde késő éjszakába nyúlt. Mindenki elfelejtette, hogy McCarthy csak egy csirkefarm volt dolgozója, kisstílű seftelő, bukott ügyvéd, pókerjátékos, alkoholista és az extrém politika híve, aki mindennél jobban kedveli a hírnevet, a magas nézettséget, a manipulálást, a hírbehozást és Hitler Mein Kampfját. Mindenki elfelejtette, hogy a washingtoni új-

ságírók véleménye szerint addig a leggyengébb amerikai szenátor volt. És mindenki elfelejtette, hogy Pepsi Cola Kid-nek nevezték, mert állítólag kenőpénzt fogadott el a Pepsi Coláért lobbizóktól.

McCarthy a listával pont jókor lépett színre. Közvetlenül azelőtt, hogy Nagy-Britanniában letartóztatták a német születésű brit Klaus Emil Fuchsot, az atomkémet, aki három évet dolgozott amerikai atomlaboratóriumokban, és amerikai atomtitkokat adott át szovjet ügynököknek. Néhány nappal később Alger Hiss, Roosevelttel korábbi tanácsadóját hamis tanúzással vádolták meg. A korábban kommunista meggyőződésű Whittaker Chambers leplezte le mint szovjet kémet, azzal a váddal, hogy szigorúan titkos kormányzati dokumentumokat adott neki át. Hiss azt állította, hogy Chamberst nem is ismeri. A republikánusok, akkor éppen a választási kampány kellős közepén, Trumant vádolták, hogy teret enged Amerikában a szocializmusnak, hogy a kommunistákkal túl puhán bánik, és hogy lehetővé teszi számukra és a velük együtt gondolkodók számára a beszivárgást a kormányba. A szovjetek valamivel korábban hozták létre a Kominformot, légmentesen blokkolták Berlint, a szovjet megszállási zónában lévő szabad várost, felrobbantották az első atombombát, és agresszív módon terjeszkedtek Kelet-Európában. Csehszlovákiában a kommunisták kerültek hatalomra. Kínában szintén. Amikor Észak-Korea szovjet tankokkal és szovjet repülőkkal átlépte a 38. szélességi kört, és behatolt Dél-Korea területére, elkezdődött a koreai háború – az első háború, amelyet a kommunisták ellen indítottak. Amerikában letartóztatták a Rosenberg házaspárt, akik állítólag a háború idején – Fuchs közvetítésével – atomtitkokat adtak át a Szovjetunióknak. Halálra ítélték őket, jöllehet az atomtitkokkal az amerikai szövetségesek kereskedtek – a Szovjetunió ugyanis a háború idején Amerika szövetségese volt. És ahogy Irving Kaufman bíró kihangsúlyozta: a Rosenberg házaspár nem csak az atomtitkok átadásában volt bűnös, hanem az amerikai katonák koreai halálában is. Másrészt Fuchs, aki a brit kapcsolatuk

volt, Nagy-Britanniában csak 14 év börtönbüntetést kapott. (...)

Amerika rettegesben élt – és most alapjaiban rendült meg. McCarthy azt suttogetta: „Tanúi lehetünk a kommunista ateizmus és a kereszténység végső leszámolásának!” Hé, emberek, egy listát tartott a kezében – konkrét nevekkal. Valójában blöffölt: úgy tett, mint egy újabb Haynes Johnson; csak a korábbi külügyminiszter, James Byrnes régi levele volt a kezében. Se listája, se nevei nem voltak. Amikor az újságírók felszólították, fedje fel a kommunisták nevét, azt mondta, ezt nem teheti meg, mert valaki beperelhetné, a nevek száma pedig egész turnéja során folyton változott. Egyszer azt mondta, 205 neve van, aztán 207, majd 57, később 81.

A McCarthy beszéde utáni napon a kongresszus Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottsága (HUAC) elé járult a szlovén származású amerikai, Matt Cvetič, az acél-Pittsburghból, és bejelentette Amerikának: „Az FBI kommunistája voltam!”. Azt akarta mondani, hogy titkos megfigyelő volt, az FBI különleges ügynöke, ellenkém. Ráadásul kilenc évig! És, ahogy előadta, ez idő alatt „kb. 1000 kommunistát” jelentett föl az FBI-nál. Amivel a kémek rekorderévé vált. A későbbi, számtalan, szubverzív, Amerika-ellenes, kommunista tevékenységet vizsgáló kongresszusi és szenátori bizottságok által levezetett meghallgatásokon három év alatt 300 kommunistát vádolt meg. Matt Cvetič lett az antikommunizmus poszterfiúja. Mint ha viccből sorolná, úgy köpte egymás után a kommunisták neveit – és a HUAC ennek örült a legjobban. Kommunisták neveit, amelyek újabb nevekhez vezettek... amelyek újabb nevekhez vezettek... amelyek még újabb nevekhez vezettek... addig a végkövetkeztetésig, hogy Amerikát ellepik a kommunisták, akik vörös forradalmat terveznek és a hatalom sztálinista átvételére készülnek. (...)

Matt Cvetičet az isten is McCarthynak teremtette.

Cvetič titkos élete háromszor magasztaltatott föl. Először a nagynevű Saturday Evening Postban, Pete Martin tollából megjelenő cikksorozatban (*I Posed as a Communist*

for the FBI), aztán *Az FBI kommunistája voltam* című filmben, amelyet 1951-ben forgatott a Wagner stúdió (a megfilmesítés jogáért 12.500 dollárt fizetett), és végül az azonos címmel futó – nagyon eltúlzott, teljesen fiktív – rádiós sorozatban, amely 1952 nyarán indult. 600 rádióállomás vette át, Cvetičet a neves Dana Andrews alakította. A sorozat részei – 78 készült belőlük – bombasztikus címekeket kaptak: *A kis vörös iskola, Vörös vörös nyom, Az amerikai Kreml, Rajzolj vörös függönnyt, Vörös felhők a jó ország felett, A vörös ajtó, A vörös asszonyok, A vörös hullámok, A vörös polip, A vörös hó, Vörös rapszódia, Egyedül az úton, Almatlanul, Bérelhető árulók, Vörös arany, Amerikaellenes tevékenység, A katasztrófa hírnöke, A kengurubíróság, Az embertelen rész.* (...)

McCarthy jól volt időzítve. Azt tehetett, amit akart. Amikor azt mondta, hogy az emberi történelem legnagyobb összeesküvéséről van szó, és hogy a Szovjetunió tönkre akarja tenni Amerikát, gond nélkül elhitték ezt neki. Akkor is hittek neki, amikor neveikkel dobálózott és keresztül-kasul vádaskodott. Könnyen megtehetette. Mindennek, amit mondott, ready-made kontextusa volt. Minden, amit mondott, rímelt a valóságra – Amerika „közvetlen veszélyeztetettségére”. Olyan idők voltak ezek, amikor mindenkinek alkalmazkodnia kellett. Semmi kihágás. A konformizmus volt a kor egyetlen megúrt ideológiája, vagy jobban mondva: a konformizmus volt a kommunizmusra adott válasz. Aki alkalmazkodott, az volt az igazi amerikai. Aki nem, az fölkerült a feketelistára. A *blacklisting* a kor kulcsszava volt. Kommunistának, árulónak, összeesküvőnek vagy felforgató elemnek minősítették mindenki, aki az alkotmányra hivatkozott, vagy védte azokat, akiknek megsértették az alkotmányos jogait. Indiana államban a hűségesküt a hivatásos birkózóknak is alá kellett írni, Kaliforniában az egyetemi tanároknak és a tanítóknak. Ohióban a kommunistáknak nem járt szociális segély, Pennsylvaniában a (vak) kommunistáknak nem folyósították az állami juttatásokat, Nebraskában az iskolások folyton hazafias énekeket zengtek, az alabamai Birmingham elűzte a kommunistákat, a flo-

ridai Jacksonvillben tilos volt beszélgetni a kommunistákkal (a volt kommunistákkal is), Tennessee államban pedig mindenkire halál várt, aki államcsínyt tervezett. 1952-ben újabb törvény született, a Bevándorlási és állampolgársági törvény (Immigration and Nationality Act), amely szerint deportálás várt minden külföldre, aki tagja volt a Bizottság által nyilvántartott szervezetek bármelyikének: a külföldi kriminalizálásához, letartóztatásához, állampolgárságának elvételéhez és deportálásához elegendő volt egy anonim bejelentő vallomása. Például olyan bejelentőé, mint amilyen Matt Cvetič volt.

Az *FBI kommunistája voltam* film, amelyet Gordon Douglas rendezett, a kommunistákat rasszista, antiszemita pszichopataként ábrázolja, akik „Amerikát a Szovjetunió rabjává akarják tenni”, Matt Cvetičet pedig „a legismertebb pennsylvaniai kémet”, akit Frank Lovejoy alakított, mártír hazafiként, aki föláldozza magát a hazáért: „El kellett adnom a barátnőmet – maguk is megtették volna! Követnem kellett a legszörnyűbb utasításokat is. Megtanultam az összes piszkos szabályt – és használtam is őket, hiszen kommunista voltam, de az FBI kommunistája!” Matt titkosügynök, ami annyit jelent, hogy mindenki – a hozzátartozóit is beleértve – azt gondolja róla, hogy kommunista, Amerika árulója, „nyálas vörös”. A fia látni se akarja. A bátyja megveti. A felesége elúzi. A barátai kiközösítik. A munkatársai bosszút esküsznek.

A kommunistáknak a filmben világos terveik vannak: importálni Amerikába a kommunizmust! Hogy hogyan? Nagyon egyszerű: „Ha importálni akarjuk Amerikába a kommunizmust, zavargásokat kell keltenünk!” Milyeneket? Faji zavargásokat. Fel kell tüzelni a négereket, és a fehérek ellen kell fordítani őket. Faji háborút kell kezdeményezni. És a kommunisták lelkesen mesélik, hogyan vették palira a négereket, és már csak idő kérdése, és elkezdik gyilkolászni a fehéreket. Mit nekünk, nem először történik majd ilyen: a kommunisták elmondása szerint már 1943-ben, a háború alatt, Harlemben és Detroitban megszervezték a négerek láza-

Vécsei Rita Andrea

VALAKI

néz a kép mögül
királykék alapon zöld vázában
vajszínű rózsák laza csokor
ezüst-kék keret tart üveglapot elé
megbillent a tegnaphoz képest
rés a párhuzamos ellen
visszaverődik a szemközti szekrény
tetején a gitár katonavászon tokban
bórszalag tekeredik a nyakán
mintha egy ferde száj nyílna
hogy segítsek már és lássam be végre
jó szívvel nekem adta volna amikor kértem
mert kellett éppen a gyerekkorom
de nagypapa nem hagyta széthordani
így lett örökség
hiába jött a fényképész és ültetett alá
egyévesen hogy jól mutasson a leporellón
nem maradtak játékos képeim róla csak
halálos ágyon tett ígéret és felragasztott áll

dását. Ez az ő fegyverük! Ezért fogják most is ezt bevetni: ahogy elkezdődnek a pártfunkcionáriusok perei, máris felszítják az indulatokat Harlemben. Félelmet, pánikot, erőszakot akarnak kelteni. Az FBI filozofikusan állapítja meg: „Amikor egy néger meghal, nincs tudatában annak, hogy a halálát Moszkvában rendelték meg!” Hogyan is lehetne másként – hiszen Amerikában nincs rasszizmus. Másrészt antiszemitizmus sincs – Amerika egyetlen antiszemita a kommunisták.

Amikor a pittsburghi kommunisták sztrájkot rendeznek, megpróbálva befeketíteni és ellehetetleníteni az acélmunkások szakszervezetét, amely nem működik velük együtt, mindazoknak a munkásoknak, akik nem akarnak sztrájkolni, az *Előre* című zsidó lapba tekert acélpálcákkal mennek neki – értik, hadd higgyék az emberek, hogy zsidók verték meg őket, hogy a sztrájk is egy zsidó összeesküvés. A kommunisták valóban ördögiek. Ezt az is bizonyítja, hogy az acélművekben szadista szabotázscsapatokat rendeznek – „munkahelyi balesetnek” álcázva

mindet, a sérült munkásokat pedig saját, ellenőrzött, fanatikus káderekkel cserélik le. De ez még nem minden – az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság elleni összes támadás mögött is Moszkva áll, azért, hogy összezavarja a „jenki fajankókat”, és elbizonytalanítsa az első módosítási javaslat veszélyeztetettségéről szóló vitával. Amerika minden kritikája moszkvai maszlag.

Az *FBI kommunistája voltam* című film cselekménye nagy mértékben hasonlít a *Sárga kanáriéhoz*, amelyben kiderül, hogy egy angol nő (Anna Neagle), akit náci barát gondolatai miatt mindenki kiközösít és bojkottál, tulajdonképpen kettős ügynök, aki megpróbálja leleplezni a náci ötödik hadtestét – és a következő jelmonddal reklámozták: „Ezer titkot ismerek – és mindegyik ér annyit, mint az életem!” A bemutatója Pittsburghben volt – egész felvonulást rendeztek, David Lawrence polgármester pedig „Matt Cvetič-nap”-nak nyilvánította a felvonulás napját, április 19-ét, annak az embernek szentelve, aki saját kezével semmisítette meg az amerikai kommunista pártot. A következő évben a filmet az Oscar-díjra is benevezték – dokumentumfilm kategóriában! Miközben talán még az *Óz, a nagy varázslónál* is fiktívebb volt. (...)

Az 1880 és 1914 közötti nagy kivándorlási hullámban, az Amerikába vezető szlovén exodus során sokan kerültek Nyugat-Pennsylvaniába, Pittsburghbe, így Matt Cvetič szülei is, akik mindent megtettek a szlovén születési arányszám növeléséhez, Matt tehát tipikus szlovén nagycsaládban nőtt föl. Hat fivére és négy nővére volt. Mivel az amerikai álmot lebegett a szeme előtt, nem szlovén nőt vett feleségül, hanem Marie Dolores Barsht. De nem sikerült neki. Született vesztes volt. Egyre frusztráltabb vesztes. Először is: a középiskolát nem tudta befejezni, noha később többször állította, hogy „egyetemre járt”. Másodszor: a sorozáson is kiszórják, mert túl alacsony és túl kövér volt. Harmadszor: nő volt, de folyton nők után futkosott. És negyedszer: munkája ugyan volt, de meglehetősen aljammunka – alkalmi munkákat vállalt, néha utazó kereskedelmi ügynöknek állt, máskor az apjánál dolgozott, akinek több

kisebb biznisze volt, hogy végül kistisztviselőként megállapodjon a pittsburghi Munkaközvetítő Hivatalnál, egyikében azoknak a szövetségi hivataloknak, amelyet Roosevelt New Dealje hívott életre.

Ugyanakkor Matt Cvetič tipikus szlovén is volt. Először: nagycsaládból származott. Másodszor: sokat ivott. Már harmincas éveinek közepén pszichiáterhez járt, H. L. Mitchellhez, aki megpróbálta – nyilvánvalóan hiába – földre szállítani Matt „nagy ötleteit” és „élénk fantáziáját”. Később, 1951-ben, csatlakozott az anonim alkoholistákhoz. Harmadszor: verte a feleségét, „szopós kurvának” nevezte, és azt állította, hogy „az a férfi, aki nem veri a feleségét, nem is férfi”. De nem csak a feleségét verte, hanem a sógornőjét, Anna M. Barsh tanítónőt is – olyan verés is volt, ami után a nő kórházi kezelésre szorult, noha Matt azt állította, hogy a sógornője legurult a lépcsőn, egyszerűen „megcsúszott” és „leesett”. Ő pedig rá. A sógornő „nemi erőszaknak” mondta az esetet. És végül negyedszer: szeretett feljelenteni. És a feljelentésből egész kis céget gründolt magának, saját, külön bejáratú extrém sporttá alakította, a gyorsan szerzett hírnévhez és a szponzorokhoz vezető úttá.

De még többet szeretett volna. Az egója tovább rotyogott és pöfögött. És mint minden kisembernél, akit a beteljesületlen álmai az örületbe kergetnek, nála is bekövetkezett az alkonyzóna, amikor 1941 áprilisában egy mágikus telefonhívás érkezett: „Itt az FBI!”. Csak annyit tudott kinyögni: „Mit tehetek Önökért?”. Hamarosan találkoztak. „Mit tudsz a kommunistákról?” A megfelelő emberhez fordultak: „Gyűlölöm őket! A szüleim szlovének, mindent tudnak róluk!” Mivel álmovilágban élt és kapzsi volt, mivel híres akart lenni és meg akarta valósítani az amerikai álmot, mivel utálta a kommunistákat, mivel állítólag egy csomó szláv nyelvet beszélt, a horvától és a szerbtől egészen az oroszig, a lengyelig, a szlovákig és a litvánig, mivel ismerte a szláv lelket, és mivel Nyugat-Pennsylvaniában élt, amely önnön specifikus – kevert, multientikus, többnyire kelet-európai – nemzetiségi lakossága miatt kifejezetten fogadóképz volt a kommunista eszmék iránt,

Matt alkalmas volt a besorozásra és a kommunista pártba való beépítésre, az „amerikai Kremlbe” való beszivárgásra. És nem volt egyedül.

Az FBI a kommunista pártba való beépülést még azelőtt megkezdte, hogy Amerika belépett volna a háborúba. J. Edgar Hoover igazgató a Rooseveltnél kapott utasítás szerint ellenőrzése alatt akarta tartani a „felforgató tevékenységeket”, elsősorban a „kommunistákat és fasisztákat”. Az 1939-es német–szovjet meg nem támadási egyezmény aláírása után, és a Szovjetunió 1941-es német lerohanását követően Hoover megerősítette és kiterjesztette a beszivárogtató akciót. Ennek a kiterjesztésnek a során került be Matt Cvetič, akinek annyit mondtak, hogy tartsa nyitva a szemét, figyelje a kommunista elemeket, járjon a köreikbe, és a tapasztaltakról számoljon be az FBI-nak. És, óh, persze, mindezt ingyen kell végeznie – fizetni akkor fognak neki, ha már tagja lesz az Amerikai Kommunista Pártnak. Előtte nuku.

Cvetič elkezdett járni a pártgyűlésekre, vitákra és felvonulásokra, beszerezte a pártirodalmat, árulta a párt újságját, a Daily Workert, szovjetbarát filmeket nézett, agitált a párt mellett, marxista-leninista tanfolyamokra íratkozott be, és sorozatban tagosodott be különböző egyesületekbe, szervezetekbe és baráti társaságokba – a párttagoknak még munkahelyeket is szervált. És lón: alig két évvel később, amikor Amerika és a Szovjetunió már nagy szövetségesek voltak, fölvételt nyert a pártba. A tagsági díjat, ahogyan azt Daniel J. Leab, egyik életrajzírója állítja, 200 dollárra kerekíti, és a számlát benyújtja az FBI-nak, ahol végre jóváhagyják a heti 15 dolláros fizetését is. Cvetič, persze, gyorsan elsajátítja a szak szervezeti munka minden trükkjét, folyton panaszkodik és követelődik, ezért a fizetését már 1943 végén heti 35 dollárra emelték, 1945-ben heti 50-re, 1947-ben 70-re, egy évvel később már 85-re. Nem is csoda: párttevékenységét drasztikusan megnöveli. Jobban mondva: szinte túloz a párthűséggel. Meggyőző akar lenni. Valójában annyira meggyőző és annyira militáns volt, hogy az FBI figyelmezteti: „legyen diszkrétebb a pártmunkával”.

De Cvetičet nem lehetett megállítani. Agitál és szervezkedik, csatlakozik mindenféle egyesülethez, bizottsághoz, szervezethez és kongresszushoz, például az Amerikai Szláv Kongresszushoz vagy a Jugoszláviát Segítő Amerikai Bizottsághoz. Abban a hét évben, amikor a kommunista párt tagját játssza, húszezer oldal jelentést küld az FBI-nak. Vagy legalábbis ezt állította. Másrészt viszont miért is ne? Egyetlen clevelandi pártgyűlésről 33 gépelt oldalt küldött. Miközben több, mint 3000 gyűlésen vett részt. Vagy legalábbis ezt állította. 1949-től már heti 100 dollárt követelt az FBI-tól. Vagy ellenkező esetben lelép. Csá!

Hoover ekkor már kijött a béketúrésból: elege lett Cvetič zsarolásából, elege lett az ellenőrizhetetlenségéből, az incidenseiből, a mítoszgyártó és nagyravágyó fantáziáiból, az érzelmi labilitásából, a „túlfűtöttség, az önsajnálát és a depresszió” közötti neurotikus hanyódásából, az alkoholizmusából és abból, hogy nem tudta tartani a száját – számos, nem rövid ideig tartó önmagasztaló eksztázisa során ugyanis többeknek elpletykálta, hogy ő „az FBI különleges ügynöke”. A helyi papnak, a fiúknak a fogadóirodában, a részegeknek a kocsmában, a szálloda igazgatójának, ahol lakott. (...)

És hát Cvetič is ideges volt: megsejtette, hogy igyekeznek tőle megszabadulni, hogy meg fogják szakítani vele a kapcsolatokat, hogy nem lesz többé szükség a szolgálataira, hogy egyszerűen elbocsátják és a szemétdombon végzi. És ami a legrosszabb: nem szerepelhet az FBI tanújaként a bíróságokon, az Amerika-ellenes és kommunista tevékenységeket vizsgáló kongresszusi és szenátusi bizottságok előtt, hogy hoppon marad – se hírnév, se a hősnek kijáró pompa, se pénz, se az amerikai álom. Annál is inkább, hisz az FBI 1949-ben már felfedett két saját kémét, Herbert Philbricket és Angela Calomirist, akiket Cvetičcsel egy időben épített be a kommunista pártba – és mindketten celebtanúk lettek a magasrangú kommunista marhák ellen lefolytatott perekben. És persze mindketten médiaszemélyiségekké váltak. Cvetič pontosan erre vágyott: tudja meg az

egész világ, hogy ő micsoda hős. És azt látta, hogy miközben más kémeink pénzzé teszik az FBI-nak végzett titkos munkájukat, egyedül őt akarják kigolyózni. Ezt pedig nem engedhette meg. Bármit megadott volna, hogy ez ne történjen meg. Látta magában a lehetőséget, a kirobbanásra váró szenzációt. (...)

Az FBI-nak 109.119 informátora volt, köztük Ronald Reagan és James Stewart, csak 1953-ban 26 ezer vizsgálatot kezdeményezett, 2 millió szövetségi alkalmazottat ellenőrzött és 23.800 alkalommal hatolt be a gyanúsítottak lakásába és munkahelyére. Leonard Bernstein zeneszerző felforgató aktáját annak alapján készítették el, amit a szemeteskukájában találtak. A rendkívüli helyzet ugyan nem vezetett a disszidensek tömeges internálásához, csak még kreatívabbá tette Cvetičet. Sorozatban köpte be amerikai emberek nevét, akik állítólag a kommunista párt tagjai és Moszkva kémei voltak (a sajtóban pedig még a címük is megjelent!), hosszú listát tett közzé azokról a szervezetekről és pártokról, amelyekbe állítólag beférkőztek a kommunisták (Amerikai Szláv Kongresszus, Progresszív Párt, szakszervezetek). Felsorolta Steve Nel-

son, a korábbi pittsburghi mészáros, spanyol polgárháborús harcos, politikai biztos és az Abraham Lincoln Zászlóalj parancsnokának, a moszkvai pártiskola „diplomatájának” tetteit – és ez a rögeszméjévé vált. Cvetič, ugye, szlovén volt – Nelson pedig, akit atomkémnek és a Vörös Hadsereg meghosszabított karjának kiáltottak ki, tulajdonképpen horvát (Stjepan Mesaroš, alias Stephen Mesarosh). Cvetič végül börtönbe juttatta, húsz évre, de 1956-ban érvénytelenítették az ítéletet és kiengedték. Howard Fast egy évvel korábban „pszichopata hazudozónak” nevezte Matt Cvetičet. (...)

Cvetič hivatásos tanúvá vált, hivatásos hazafivá, hivatásos antikommunistává – egyébként sok más, akkori „hivatásos tanúhoz” hasonlóan, mint amilyenek Elizabeth Bentley, Louis Budenz, John Lautner, Harvey Matusow, Boris Morros, Hede Massing, Manning Johnson, Angela Calomiris, Paul Crouch és Herbert Phillbrick voltak, egészen 1955-ig tanúként szerepelt különböző, a kommunista behatolást vizsgáló bizottságok előtt – és életeket tett tönkre. Közben két olyan „kommunistát” is leleplezett (természetesen

Slobodan Milošević Enzo Cucchi műtermében

az FBI legnagyobb rémületére), akik az FBI ügynökei voltak, és akiknek ezután vissza kellett vonulniuk.

A „hivatásos tanúk” teljesen szavahihetetlenek voltak – pl. Elizabeth Bentley, alias Blonde Spy Queen tanúvallomásaiban nehezen lehetett különbséget tenni a tények és a fantázia között, de a média nem is törte magát, hogy ezt megtegye. Miért is tette volna? Az, aki a feljelentőket támadta, a feljelentők rendszerét támadta, aki a feljelentők rendszerét támadta, az a kormányt támadta, amely ezt a rendszert kialakította. Aki a kormányt támadta, az felforgatónak számított. Crouch, aki gyakran tévedett a kommunisták azonosításakor, azt mondta, hogy Tuhacsevszkij marsall személyesen adta át neki „az amerikai hadseregbe való behatolás” terveit. A fantáziára, a kitalációkra, a ferdítésekre és a hazafias hazugságokra éppúgy vevő volt a rendszer, mint a tényekre – sőt még jobban. A médiának botrányokra és szenzációkra volt szüksége, „frontokról”, „árulásról” és „megbánásról” szóló történetekre – melodramákra. És a bizottságok előtti meghallgatások pont ezek voltak: tökéletes ready-made melodramák. A tárgyalásról tárgyalásra és meghallgatásról meghallgatásra vándorló „hivatásos tanúk” (Matusow 25 perben tanúskodott) a kém-melodramáikat önéletrajzaikban teljesítették ki: *False Witness* (Matusow), *I Led Three Lives* (Philbrick), *This Deception* (Massing), *Out of Bondage* (Bentley), *This Is My Story* (Budenz), *Red Masquerade* (Calomiris), *My Ten Years as a Counterspy* (Morros). Időnként ugyan akadt olyan, aki rágalmozásért beperelte őket, és a pert meg is nyerte, de nem sokkal később őt magát is általában elítélték, ha másért nem, hát hamis tanúzásért, amivel megvédték a „hivatásos tanú” szavahihetőségét. (...)

Cvetič híres szeretett volna lenni, ezért elkezdett feljelentgetni. Hogy megőrizze a hírnevét, hazudott és túlzásokba esett. És amikor elfogytak a történetei, újakat talált ki. Drámai akart lenni. És eredményes. És jelentős. Nem akart félreállni. Tetszeni akart. És lőn: tanúvallomásaiban azt állította, hogy a kommunisták Amerika lakosságának a har-

madát ki fogják irtani, a többit pedig koncentrációs táborokba zárják, hogy Alaszka felől fognak támadni, hogy már beépültek az amerikai egyházakba, és hogy minden amerikai nőt bordélyházba zárnak, ahol majd a Vörös Hadsereg katonái vigasztalódhatnak. Nem bizonyult tartósnak a hírneve. Túl átlátszó volt. A média szemében lassanként részeseges, kapzsi, narcisztikus exhibicionistává vált, aki a publicitás kedvéért bármit hajlandó mondani, akár hazudni is, és aki a tanúskodásból üzletet csinált. A hitelét elvitte az ördög. A hírnevét szintúgy. A bizottságok már nem hívták tanúskodni. Bár 1954-ben kongresszusi képviselőnek jelölteti magát, sikertelenül – patetikus, nemde? Az anti-kommunizmus már sehova se vezetett.

Az amerikai szenátus által közzétett jegyzőkönyvekből világosan látszik, milyen brutálisan, arrogánsan és demagóg módon taposott a gyakran részeg McCarthy ártatlan embereken. Az áldozata volt Aaron Copland zeneszerző, Howard Fast író, Langston Hughes költő, Eslanda Goode Robesonon, Paul Robeson, a fekete bőrű csillag felesége, J. Robert Oppenheimer, az atombomba atyja, de számos tábornok, kismember és meleg is. Sokakat taszított a munkanélküliségbe, a reménytelenségbe, a válásba, az előzetes le tartóztatásba, az önmarcangolásba, az emigrációba vagy a halálba, pedig nem voltak se árulók, se kémek, de még csak kommunisták se. A kommunizmus szót ki se tudták ejteni, a hirtelen betiltott Karl Marxról még csak nem is hallottak. Egy férfit, aki a könyvtárban kikölcsönzött egy Szibériáról szóló könyvet, azonnal kihallgatták, épp úgy, mint azt a nőt, aki elment a feketék történelméről szóló előadásra. Azok a neves tudósok és írók, akik valaha is mondtak valamit Amerika ellen, nem teheték be oda a lábukat. Ha valaki nem volt elég istenfélő, azt kockáztatta, hogy „ateistának” és „kommunistának” bélyegzik – vagy „ateista kommunistának”. (...)

Dwight Eisenhower, az új amerikai elnök, ugyan republikánus volt és a II. világháború hőse, de megvetette McCarthy-t. Amikor 1952-ben beviharzott a Fehér Házba, a republikánusoké lett a kongresszus mindkét

háza, ezért arra számított, hogy McCarthy kicsit lenyugszik majd. De nem ez történt: csak egyre rosszabb lett. A teljes republikánus hatalom csak még tébolyultabbá, még hisztérikusabbá és még destruktívabbá tette. Eisenhower mind jobban kétségbeesett. Azt mondta, alakítani fog egy harmadik pártot, amelybe azokat a politikusokat fogja összegyűjteni, akiknek még kivan mind a négy keze. Sőt azt is mondta, hogy 1956-ban csak azért fogja ismét jelöltetni magát, hogy megtörhesse McCarthy uralmát – de mindezt csak a kulisszák mögött vállalta, McCarthyval soha nem konfrontálódott nyilvánosan. Ám amikor McCarthy 1954-ben a hadseregbe vette ki a hálóját, Eisenhower-nél is elszakadt a film. McCarthy először fölfedte, hogy a hadsereg a soraiban rejtegeti és védelmezi a fogorvosként dolgozó Irving Peresst, az állítólagos kommunistát, majd albizottsága elé kezdte citálni a tábormokokat, amúgy nemzeti hősokeket, szemtelenül zaklatta, sértegette és ócsárolta őket, miközben sejteni engedte, hogy Eisenhower védelmébe veszi a kommunistákat. (...)

Eisenhower emberei elkezdtek kutakodni a médiában McCarthy megvesztegethetősége (hazugságai, hamisításai és sikkasztásai) iránt, és azt is kiderítették, hogy McCarthy azért szállt rá a hadseregbe, mert protezsáltját, G. David Schinét nem tudta fölmentetni a katonai szolgálat alól. Joseph N. Welch, a hadsereg szóvivője följegyzésre érdemes kérdést tett fel neki: „*Have you no sense of decency, sir, at long last? Have you left no sense of decency?*” Nem sokkal később a szenátus vizsgálatot indított McCarthy ellen – visszaéléssel, alkalmatlan viselkedéssel és sértő viszonyulással vádolták az iránt a szenátusi albizottság iránt, amely a pénzügyeit vizsgálta, és ugyanekkor leállították további vizsgálódásait. Prescott Bush szenátor volt az első, aki nyilvánosan kijelentette, hogy McCarthy ellen fog szavazni. Végül minden mérsékelt republikánus és minden demokrata ellene szavazott – az egyetlen John F. Kennedy kivételével, aki taktikusan távol maradt a szavazástól. (...)

Matt Cvetič nem sokkal ezután, 1955 elején depressziója, paranoiája, aszociális vi-

selkedése és krónikus alkoholizmusa miatt kórházba került. Háromszor is. Még elektrosokkokkal is kezelték. Amikor kiengedték, mindenhol ajánlkozott beszédeket tartani, ahol csak szóba álltak vele – falusi politikuskoknál, érettségi banketteken, vidéki szélsőségeseknél és gyerek-baseballcsapatoknál. És persze Dwight Eisenhower elnöknel, az Amerikai Légiónál, saját korábbi szövetségeseinél, és szülővárosánál, Pittsburghnál – de ezek a fülük botját se mozgatták. Vége volt. McCarthy-nak szintén – 1957-ben halt meg. Appletonban temették el, a temetésén vagy 30 ezren összegyűltek, de amíg földi maradványai a szenátusban voltak fölrvatalozva, senki nem járult a koporsóhoz.

Cvetič szerette volna összeszedni magát, ezért Las Vegasba ment, ahol egy ideig a *Las Vegas Independent* lapot szerkesztette, de az gyorsan tönkrement. Mivel Las Vegas is kitalizotta, Los Angelesbe költözött, hogy mindent újra kezdjen, és 1959-ben (magánkiadásban) kiadta önéletrajzát *A nagy döntés* (*The Big Decision*) címmel. Egy dollárért árulta darabját, kalandjait pedig vagy a filmből, vagy a rádiósorozatból vette. Nem tett már különbséget önmaga és az általa játszott szerep között. Ha jól megfizették, kész volt bárkit „a kommunizmus szálláscsinálójának” nevezni, akár a komikus Steve Allent, Cyrus Eatont, vagy a korábbi first ladyt, Eleanor Rooseveltet.

Groucho Marx egyszer válaszolt neki – de ez volt minden. Los Angeles nem mentette meg, épp ellenkezőleg: megölte. 1962-ben a szíve felmondta a szolgálatot, miközben a forgalmi vizsgára várakozott. Los Angeles ugyanis nem 53 éves gyalogosoknak való. Pittsburghben temették el, de a családján és néhány barátan kívül nem jelent meg senki. Matt Cvetičre az ötvenes évek elején mindenkinek szüksége volt – 1962-ben már senkinek se kellett. Elhasználódott. Nem volt már piaci értéke. Cvetič olyan időben élt, mondja Leab, „amikor az amerikai társadalomban olyan súlyos zavarok támadtak, hogy még egy olyan emberből is hős válhatott, mint Matt Cvetič”.

RAJSZI Emese fordítása